

Jan HERMANIUK¹

PERSPEKTYWY WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO W KONTEKŚCIE ZMIAN STRATEGII ROZWOJU KRAJU

Trwają prace nad przygotowaniem strategii rozwoju Polski i jej regionów w perspektywie 2020 r. i dalszych okresów. Eksperti przygotowujący dokumenty strategiczne wskazują na celowość zmiany modelu rozwoju naszego kraju, z modelu o charakterze zrównoważonym na polaryzacyjno-dyfuzyjny, skoncentrowany na obszarze tzw. Centralnego Heksagonu. Twierdzą, że wymieniony model pozwoli zdynamizować procesy rozwojowe w Polsce i uniknąć jej peryferyzacji. W artykule podjęto próbę oceny perspektyw województwa podkarpackiego i całej Polski wschodniej na tle proponowanych zmian strategii rozwoju kraju.

1. WPROWADZENIE

W ostatnich miesiącach w naszym kraju toczy się debata, w instytucjach publicznych i mediach, dotycząca strategii rozwoju naszego kraju i jego regionów w perspektywie 2020 r. i dalszych okresów. Eksperti przygotowujący dokumenty strategiczne wskazują na celowość zmiany modelu rozwoju Polski, z modelu o charakterze zrównoważonym na polaryzacyjno-dyfuzyjny, oczekując, że pozwoli on zdynamizować procesy rozwojowe w Polsce i uniknąć jej peryferyzacji.

Opinia publiczna jest w tych sprawach podzielona. Mieszkańcy bogatszych regionów podzielają ze zrozumiałych względów pogląd o potrzebie zmiany sposobu modernizacji Polski. Mieszkańcy Polski wschodniej, w tym województwa podkarpackiego, są w tej sprawie odmiennego zdania. Ich poglądy były jednak dotąd słabo artykułowane w publicznej debacie. Warto więc podjąć próbę oceny perspektyw województwa podkarpackiego i całej Polski wschodniej na tle proponowanych zmian strategii rozwoju kraju.

2. DOTYCHCZASOWY MODEL ROZWOJU

Dotychczasowy model rozwoju Polski wschodniej, której częścią jest województwo podkarpackie, miał charakter zrównoważony i służył podniesieniu poziomu spójności terytorialnej dzięki programom wsparcia z funduszy europejskich i budżetu państwa. Mimo to dystans rozwojowy między województwami tego makroregionu a resztą kraju i regionami Unii Europejskiej nie uległ zmniejszeniu, lecz zwiększył się (tabela 1).

¹ Dr Jan Hermaniuk, Instytut Gospodarki, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie.

Tabela 1. PKB *per capita* w województwach Polski wschodniej na tle średniej unijnej oraz ich lokaty wśród regionów UE

Województwo	PKB <i>per capita</i> w PPS (UE-27 = 100)				Lokata wśród 265 regionów UE-27	
	Poziom		Zmiana w pkt			
	1999	2006	2000–2006	2004–2006	1999	2006
Polska	48,6	52,3	3,7	3,4	x	x
lubelskie	34,5	35,3	0,8	0,8	252	256
podlaskie	35,9	38,4	2,5	1,3	249	252
świętokrzyskie	37,5	39,8	2,3	1,6	246	250
warmińsko-mazurskie	37,9	39,5	1,6	0,9	245	251
podkarpackie	35,0	35,8	0,8	1,2	251	255
Polska wschodnia	36,2	37,8	1,6	1,2	249	253

Źródło: obliczenia własne na podstawie MRR, *Rozwój regionalny w Polsce. Raport 2009*, Warszawa 2009, s. 28.

Analiza danych zawartych w tabeli 1 wskazuje, że w latach 2000–2006 w przypadku Polski dystans rozwojowy do średniego poziomu w UE mierzony wielkością PKB *per capita* zmalał o 3,7 pkt proc., w tym w latach 2004–2006 o 3,4 pkt proc. W Polsce wschodniej zmniejszenie dystansu w omawianym okresie wyniosło tylko 1,6 pkt proc., w tym w latach 2004–2006 – 1,2 pkt proc. Województwo podkarpackie obok województwa lubelskiego wykazywało najmniejszą dynamikę zmian PKB *per capita*. W rezultacie w analizowanym okresie pozycja Polski wschodniej wśród 265 regionów UE-27 pogorszyła się o cztery miejsca (z 249. na 253.), podobnie jak pozycja województwa podkarpackiego (z 251. na 255.).

Przytoczone wskaźniki rozwoju regionalnego skłaniają do refleksji nad potrzebą zmian w alokacji środków wsparcia naszego regionu, tak aby można było uzyskać większe efekty mnożnikowe ich zastosowania – a nie do zmiany paradygmatu rozwoju.

Jak słusznie stwierdzają autorzy raportu *Rozwój regionalny Polski*, „najważniejszymi wyznacznikami pozycji konkurencyjnej Polski i województw, a zarazem kluczowymi czynnikami rozwoju regionalnego są [...]: **zasoby** (ich dostępność, alokacja i produktywność) oraz **czynniki instytucjonalne** – kategorie składające się na istnienie rozwiniętych, zróżnicowanych i elastycznych struktur gospodarek regionalnych”². W kategorii zasobów wymieniają: **kapitał ludzki i społeczny, wiedzę i innowacyjność, kapitał trwały i finansowy oraz zasoby materialne (fizyczne) regionu**. Natomiast do czynników instytucjonalnych, od których zależy konkurencyjność struktur regionalnych, zaliczają **jakość i sprawność administracji publicznej oraz zdolność instytucjonalną do zarządzania rozwo-**

² MRR, *Rozwój regionalny w Polsce. Raport 2009*, Warszawa 2009, s. 23.

jem³. Wskazują, że możliwości rozwoju województw naszego kraju zależą od „**rozwijania specjalizacji regionalnej**, wykorzystującej endogeniczny potencjał rozwoju i przyciągającej zasoby zewnętrzne – inwestycje krajowe i zagraniczne, innowacyjne firmy, wykwalifikowaną siłę roboczą”. Są zatem zwolennikami koncepcji **wzrostu endogenicznego i rozwoju opartego na procesach innowacyjnych**⁴. Województwo podkarpackie ma w tej mierze istotne osiągnięcia, przede wszystkim rozwinięte sektory gospodarki zaliczane do wysokiej techniki – lotniczy, informatyczny i chemiczny, w tym farmaceutyczny – oraz doświadczenie w kształtowaniu powiązań sieciowych (klastry) i transferze innowacji.

3. NOWY MODEL ROZWOJU

Eksperci opracowujący strategiczne dokumenty rozwojowe naszego kraju w celu przyspieszenia jego rozwoju i sprostania współczesnym wyzwaniom procesów makroekonomicznych, w tym globalizacyjnych, zaproponowali koncepcję rozwoju polaryzacyjno-dyfuzyjnego, opartego na strukturze tzw. metropolii sieciowej⁵. Jednym z argumentów przemawiających za wymienionym modelem rozwoju ma być podniesienie poziomu międzynarodowej konkurencyjności naszego kraju. Jest to atrakcyjna idea, lecz praktyka, choćby związana z podjętą w tym samym celu konsolidacją w sektorze energetycznym, wskazuje, że droga do jej urzeczywistnienia jest bardzo daleka⁶.

Realizacji wspomnianego modelu rozwoju służy idea Centralnego Sześciokąta (Heksagonu), zaproponowana przez Zespół Ekspertów Naukowych ds. Zagospodarowania Przestrzennego Kraju, powołany przez ministra rozwoju regionalnego (rys. 1)⁷. Idea Centralnego Sześciokąta nawiązuje do tzw. Europejskiego Pięciokąta (Pentagonu), głównego obszaru wzrostu gospodarczego w UE, i ma stanowić jego polski odpowiednik. Europejski Pentagon obejmuje obszar, którego wierzchołki stanowią: Londyn, Paryż, Mediolan, Monachium i Hamburg. Na obszarze tym, zajmującym ok. 14% powierzchni UE, mieszka 32% ludności Wspólnoty, wytwarzającej 46% PKB UE⁸.

³ *Ibidem*, s. 23.

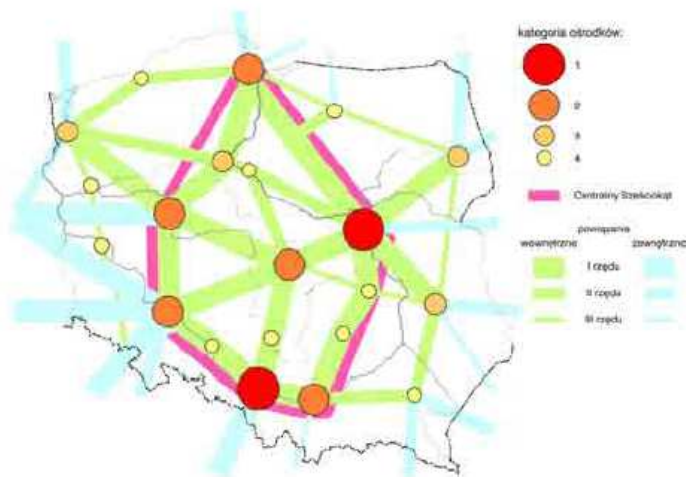
⁴ J. Bodak, *Teorie rozwoju regionalnego*, <http://mikro.univ.szczecin.pl/bp/pdf/37/1.pdf>.

⁵ A. Koziński, *Nie dajmy się zdystansować europejskim metropoliom*. Rozmowa z prof. Piotrem Korcellim, szefem zespołu, który opracował „Koncepcję przestrzennego zagospodarowania kraju do roku 2033”, „Polska” 12 VIII 2009.

⁶ Trzy lata, jakie upłynęły od rozpoczęcia konsolidacji polskiego sektora energetycznego, zamiast do wzrostu jego międzynarodowej konkurencyjności doprowadziły do sytuacji, w której by sprostać wyzwaniom rozwojowym, wymagającym poważnych inwestycji, należy szereg podmiotów tego sektora sprzedać zagranicznym inwestorom strategicznym.

⁷ Zob. MRR, *Ekspertski projekt koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju (EPKPZK) do roku 2033*, Warszawa 2008.

⁸ <http://www.cpmr.org/index.php?act=1>.

Rys. 1. Model Centralnego Sześciokąta i powiązań funkcjonalnych wg EPKPZK

Źródło: MRR, *Ekspertycki projekt koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju (EPKPZK) do roku 2033*, Warszawa 2008, s. 145.

Jak stwierdzają autorzy *EPKPZK*, wewnątrz polskiego Centralnego Sześciokąta, który w wyjściowym roku projekcji skupia na około jednej trzeciej powierzchni kraju około dwóch trzecich ogólnej liczby ludności (ok. 22 mln) i wytwarza w przybliżeniu cztery piąte PKB, ukształtują się funkcjonalne zespoły Warszawy i Łodzi oraz Krakowa i konurbacji górnośląskiej, integrujące rynki pracy i zaawansowanych usług pełnionych przez te ośrodki i zespoły miejskie. Ich zdaniem ukształtowanie się Centralnego Sześciokąta o charakterze metropolii sieciowej stwarza największe szanse na wytworzenie struktury gospodarczej opartej na wiedzy i nie powoduje konfliktów z istniejącym systemem przyrodniczym. Obszary przyrodnicze o znaczeniu strategicznym są bowiem zlokalizowane w strefie zewnętrznej tego obszaru⁹.

Jak twierdzą autorzy *Ekspertyckiego projektu KPZK*, uformowanie się Centralnego Sześciokąta będzie przeciwdziałać i zapobiegać dezintegracji krajowego systemu osadniczego, zwłaszcza rozbiciu na dwa podsystemy – zachodni i wschodni – w wyniku wciągania miast zachodniej Polski w orbitę bezpośredniego oddziaływania metropolii berlińskiej. Usytuowane poza Centralnym Sześciokątem ważne ośrodki miejskie, w pierwszym rzędzie Szczecin i Lublin, następnie Białystok, Rzeszów i Olsztyn, będą się rozwijały przy wsparciu polityki przestrzennej i regionalnej¹⁰. Jest to zatem **model rozwoju ekskluzywnego**, antyteza dotychczasowego modelu rozwoju zrównoważonego. Proponowany model rozwoju niesie szereg zagrożeń dla regionów peryferyjnych, takich jak Polska wschodnia.

Omawiany dokument stwierdza wprawdzie, że „najważniejszym obszarem problemowym KPZK o znaczeniu krajowym jest Polska Wschodnia. Obejmuje on ponad 5 województw, łącznie 35,5% powierzchni kraju, na której mieszka ponad 23% ludności Polski

⁹ MRR, *Ekspertycki projekt...*, s. 146.

¹⁰ *Ibidem*, s. 147.

i wytwarzane jest ponad 15% dochodu narodowego”¹¹. Głosi również, że „wszystkie średniookresowe strategie krajowe i regionalne dotyczące Polski Wschodniej zakładają uruchomienie pakietu działań służących przełamaniu syndromu zakłętego kręgu zacofania”, ale w samym projekcie dokumentu polityki przestrzennej kraju „brak jest praktycznie określenia działań, jakie należałoby podjąć, by problem rozwiązać. Brak jest tego zagadnienia wśród celów strategicznych czy celów i działań operacyjnych, przynajmniej jako wydzielonego, kompleksowego zbioru”¹².

Warto przy tym zauważyć, że w debacie na temat przyszłego modelu rozwoju kraju znacznie więcej uwagi poświęca się pobudzaniu rozwoju ośrodków (biegunów) wzrostu, a więc **polaryzacji rozwoju**, niż dyfuzji jego efektów do obszarów spoza Centralnego Sześciokąta. Istnieje wiele dowodów na to, że wymieniona dyfuzja może mieć bardzo ograniczony charakter. Jak pisze B. Domański, powołując się na prace B. Jałowickiego, G. Gorzelaka i M. Smętkowskiego, „metropolie są silniej powiązane ze sobą niż z otaczającym je zapleczem. Następuje osłabienie lub zerwanie związków gospodarczych metropolii z jej regionalnym zapleczem, które staje się metropoliom funkcjonalnie niepotrzebne. Uniezależnienie się metropolii od ich regionalnego zaplecza zachodzi zwłaszcza w gospodarce informacyjnej. Rozprzestrzenianie się rozwoju z metropolii jest słabe i ma ograniczony zasięg, przeważają efekty wymywania. Prowadzi to do marginalizacji otaczających regionów, a różnice między metropolią jako centrum i peryferiami ulegają pogłębieniu”¹³. Z kolei G. Gorzelak pisze, że „rozprzestrzenianie rozwoju z wielkiego miasta do jego otoczenia nie przekracza promienia 30 km (tak jest w przypadku Warszawy, w przypadku pozostałych dużych miast jest to odległość prawdopodobnie mniejsza), a w promieniu 50–100 km dominują efekty „wymywania” zasobów z regionu metropolitalnego do ośrodka centralnego”¹⁴.

Również autorzy *EKPZK* wskazują, że „w województwach wschodniej i północnej Polski może dojść do uruchamiania kumulatywnych procesów spadkowych prowadzących do funkcjonalnej degradacji wielu małych miast [czy tylko małych? – przyp. autora]. Proces ten będzie miał charakter trudno odwracalny i przypadkowy (uwarunkowany czynnikami instytucjonalnymi). Z punktu widzenia potrzeby zachowania spójności przestrzennej kraju powinien on zostać zatrzymany na poziomie miast powiatowych. Procesy demograficzne w połączeniu ze wzrostem zamożności społeczeństwa doprowadzą do rozwoju usług trzeciego wieku. Usługi te będą się rozwijały głównie w małych miejscowościach na skraju obszarów funkcjonalnych dużych miast i w miejscowościach uzdrowiskowych”¹⁵. Czyżby zatem efektem polaryzacji rozwoju miała być możliwość świadczenia w Polsce wschodniej „usług trzeciego wieku”?

4. PODSUMOWANIE

Konieczne jest przeprowadzenie szerokiej debaty publicznej na temat modeli rozwoju Polski wschodniej, w tym województwa podkarpackiego, i rezultatów ich wdrożenia

¹¹ *Ibidem*, s. 80.

¹² R. Dylewski, *Uwagi do eksperckiego projektu KPZK do 2033 roku*, Lublin 2009, s. 4–5.

¹³ B. Domański, *Rozwój polskich metropolii a regiony peryferyjne – bezpowrotna separacja czy współzależność rozwoju?*, „Studia KPZK PAN” 120 (2008), s. 135–143.

¹⁴ G. Gorzelak, *Polityka regionalna wobec zróżnicowania polskiej przestrzeni – ekspertyza*, „Studia Regionalne i Lokalne” 4 (2004), s. 8.

¹⁵ MRR, *Ekspertycki projekt...*, s. 150.

z punktu widzenia perspektyw tego makroregionu. Dotychczasowe debaty miały charakter ekspercko-administracyjny. Do opinii publicznej nie dotarła informacja o konsekwencjach przyjęcia polaryzacyjno-dyfuzyjnego modelu rozwoju dla obywateli tego makroregionu, ich dzieci i wnuków. O rozwoju trzeba myśleć systemowo i kompleksowo, zaś zmiany wprowadzać w sposób partycypacyjno-partnerski.

Jesteśmy za rozwojem opartym na procesach innowacyjnych, wykorzystującym endogeniczny potencjał naszego regionu i sieciowym, charakterystycznym dla nowoczesnych gospodarek modelem współpracy. Mamy już w tej mierze pewne osiągnięcia, by wymienić klaster „Dolina Lotnicza” z Centrum Zaawansowanych Technologii „Aeronet” i Parkiem Naukowo-Technologicznym „Aeropolis”, klaster „Informatyka podkarpacka”, realizujący ponadregionalny program współpracy, czy klaster „Zdrowie i turystyka. Uzdrowiska – perły Polski wschodniej”, powstały z inicjatywy Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie. Wymienione inicjatywy wskazują, że jesteśmy otwarci na zmiany, wiedzę i innowacyjność, a przede wszystkim jesteśmy zdolni do kooperencji, czyli konkurencyjnej współpracy¹⁶.

Postulaty wyrównywania szans edukacyjnych, informatyzacji czy umożliwienia ludziom szybkiego przemieszczania się, pojawiające się w debacie nad dokumentami strategicznymi rozwoju naszego kraju, są jak najbardziej słuszne i konieczne do realizacji.

Należy wykorzystać optymizm i przedsiębiorczość mieszkańców województwa podkarpackiego. Jak wynika z badań, uważają oni, iż „Podkarpacie jest regionem, który w najbliższych latach będzie bardzo dobrze się rozwijał. Szczególnie mocno opinia ta jest artykułowana przez przedstawicieli branży informatycznej oraz lotniczej. W opinii części badanych zapóźnienie cywilizacyjne regionu rekompensowane jest tańszą siłą roboczą, chęcią zmiany obecnej sytuacji widoczną u władz samorządowych różnego szczebla, a przede wszystkim determinacją samych mieszkańców do poprawy swojej sytuacji życiowej i materialnej”¹⁷. Władze naszego państwa powinny ich w tych działaniach wesprzeć.

LITERATURA

- [1] BD Center Consulting, *Sytuacja na rynku pracy województwa podkarpackiego*, Rzeszów 2008
- [2] Bodak, J., *Teorie rozwoju regionalnego*, <http://mikro.univ.szczecin.pl/bp/pdf/37/1.pdf>
- [3] Cygler, J., *Kooperencja przedsiębiorstw. Czynniki sektorowe i kooperacyjne*, SGH, Warszawa 2009
- [4] Domański, B., *Rozwój polskich metropolii a regiony peryferyjne – bezpowrotna separacja czy współzależność rozwoju?*, „Studia KPZK PAN” 120 (2008)
- [5] Gorzelak, G., *Polityka regionalna wobec zróżnicowania polskiej przestrzeni - ekspertyza*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2004/4
- [6] Koziński, A., *Nie dajmy się zdystansować europejskim metropoliom*. Rozmowa z prof. Piotrem Korcellim, szefem zespołu, który opracował „Koncepcję przestrzennego zagospodarowania kraju do roku 2033”, „Polska” 12 VIII 2009
- [7] MRR, *Rozwój regionalny w Polsce. Raport 2009*, Warszawa 2009

¹⁶ O roli kooperencji jako źródła przewag konkurencyjnych zob. J. Cygler, *Kooperencja przedsiębiorstw. Czynniki sektorowe i kooperacyjne*, SGH, Warszawa 2009.

¹⁷ BD Center Consulting, *Sytuacja na rynku pracy województwa podkarpackiego*, Rzeszów 2008, s. 55.

- [8] MRR, *Ekspertyza projektu koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju do roku 2033*, Warszawa 2008

PERSPECTIVES OF PODKARPACIE VOIVODSHIP IN THE CONTEXT OF CHANGES OF NATIONAL DEVELOPMENT STRATEGY

Currently there are performed works on the preparation of development strategies of Poland and its regions in perspective of the year 2020 and subsequent periods. Experts preparing strategic documents indicate the desirability of changes in our country's development model, from the model of a sustainable characteristics to polarization-diffusion one, concentrated on the area of so called Central Hexagon. They argue that the mentioned model will help to accelerate the development process in Poland and avoid its exclusion. The article attempts to assess the prospects for the Podkarpackie Province and the whole Eastern Poland on the background of the proposed changes to the country's development strategy.